

Jesús i el manament de no robar

Armand PUIG I TÀRRECH

L'ètica de Jesús ressegueix el decàleg en graus diversos. N'hi ha prou de comparar els deu manaments de la tradició cristiana en l'ordenació habitual en la confessió catòlica, que estructuraven el decàleg veterotestamentari (Ex 20,2-17; Dt 5,6-21), i els materials evangèlics, per a constatar que els preceptes del decàleg mereixen una atenció particular per part de Jesús. La seva ètica ve a ser una continuació —no una simple continuïtat— de l'ètica del Sinaí, la qual és portada a una gradació interna diversa de la que era habitual en el judaisme de l'època: les normes ètiques ocupen un lloc preminent, mentre que la normativa ritual (el dissabte, les lleis de puresa ritual, els delmes) són relegades a un lloc secundari.¹ El centre és ocupat, indubtablement, pel doble manament de l'amor, a Déu i al proïsme. Aquesta és la resposta donada al mestre de la Llei que havia preguntat a Jesús quin era el primer de tots els manaments (Mc 12,28), el més gran (Mt 22,36), el qui porta a posseir la vida eterna (Lc 10,25).

1. L'escàs ressò del «no robar» en les paraules de Jesús

Hi ha un episodi, que ha merescut l'atenció unànime dels evangelis sinòptics, a l'interior del qual és posada en boca de Jesús una relació dels manaments de l'anomenada «segona taula» del decàleg. Es tracta de l'episodi de l'home ric que s'acosta a Jesús amb una pregunta prou precisa: «Què haig de fer per a posseir/obtenir la vida eterna?» (Mc 10,17 par. Lc 18,18; Mt 19,16). En la seva resposta, Jesús refereix sis manaments (Mc i Mt) —cinc en el cas de Lc—, relacionats tots ells amb el proïsme. D'aquests

1. Sobre l'ètica de Jesús, vegeu A. PUIG I TÀRRECH, *Jesús. Un perfil biogràfic* (Perfils 50), Barcelona: Proa 2004, 423-452.

Armand PUIG I TÀRRECH, «Jesús i el manament de no robar», en *El matrimoni i l'ús dels béns en la Bíblia* (ScrBib 8, Barcelona: PAM – ABCat 2008, pp. 185-201)

manaments, cinc són coincidents: no matar (cinquè manament), no cometre adulteri (sisè manament), no robar (setè manament), no acusar ningú falsament (vuitè manament), honrar el pare i la mare (quart manament).² El manament de no robar hi ocupa invariablement la tercera posició, d'acord amb l'ordre establert en els decàlegs veterotestamentaris.³

D'altra banda, és interessant d'observar que, a l'hora d'elaborar i ordenar les sis antítesis, un dels nuclis essencials del Sermó de la muntanya, Mateu reprèn l'ordre dels manaments del decàleg que es troba precisament en l'episodi de l'home ric. Així, la primera antítesi correspon al cinquè manament (no matar) (Mt 5,21-26) i la segona, al sisè (no cometre adulteri) (Mt 5,27-30); el tractament del sisè manament és completat amb la tercera de les antítesis, la referida al divorci (Mt 5,31-32). A continuació, però, la quarta antítesi ja no reprèn el tema del setè manament (no robar), sinó que es refereix a la prohibició de jurar (Mt 5,33-37), en una evident correcció del manament corresponent del decàleg, on es permet jurar, sempre que, naturalment, no es tracti d'un jurament fals (Ex 20,7; Dt 5,11). La raó que dóna Jesús és ben simple: «Digueu sí, quan és sí; no, quan és no» (Mt 5,37). Dir la veritat estalvia qualsevol jurament i, alhora, evita de transgredir el vuitè manament (no acusar ningú falsament). La cinquena i la sisena antítesis, relatives a la venjança i a l'amor dels enemics, vénen a ser, pel seu costat, una represa de l'últim manament de la llista que Mateu ha posat en boca de Jesús en l'episodi de l'home ric: «estima els altres com a tu mateix» (Mt 19,19).⁴ Per tant, si comparem la llista de manaments relatius al proïsme en l'episodi de l'home ric (Mt 19) amb les antítesis (Mt 5), constatem que el setè manament («no robis») no ocupa un lloc explícit dins aquestes antítesis de Mateu ni és objecte de cap referència directa en la resta de Mt ni en els altres dos evangelis sinòptics, llevat de l'esment, ja observat, que se'n fa en la llista de Mt 19.

2. Aquesta és la llista dels cinc primers manaments referits en Mt i dels cinc manaments que es troben en Lc, si bé Lc i una part de la tradició textual de Mc canvien l'ordre dels dos primers (no cometre adulteri, no matar) d'acord amb els Setanta. Pel seu costat, Mc intercala, com a penúltim, el manament de no fer cap frau, i Mt tanca la seva llista amb el manament d'estimar els altres com a un mateix (manllevat probablement de l'episodi del doble manament, Mt 22,39).

3. J. Gnilka remarca amb raó que, citant la segona taula del decàleg, Jesús subratlla les obligacions en relació al proïsme (*El Evangelio según Marcos. Mc 8,27-16,20*, vol. II [BEB 56], Salamanca: Sígueme 1986, p. 99).

4. Les sis antítesis de Mt 5 reprenen, doncs, directament o indirectament quatre manaments de la llista de Mt 19. Pel que fa als dos restants, el manament d'honorar pare i mare és citat i comentat en Mt 15,4-6, a propòsit de l'excepció del corban. És clar, doncs, que el manament de no robar és l'únic que no mereix una atenció explícita en un text matejà, si bé, com veurem en 2.3, s'hi refereixen indirectament alguns lòguions que Mateu ha integrat en la cinquena de les antítesis.

Tan sols en la llista de les «intencions dolentes» que surten de dins el cor (Mc 7,21-22 par. Mt 15,19) hi apareix el terme grec *klopê*, «robatori», que remet directament al setè manament. La versió marcana d'aquesta llista col·loca fins i tot el setè manament abans del cinquè («assassinats») i del sisè («adulteris»), mentre que en Mt es procedeix a reordenar la llista segons la successió del decàleg: «assassinats», «adulteris» i «relacions il·legítimes» i «robatoris», segons una tendència que ja es detectava en l'episodi de l'home ric.⁵ Es tracta, en qualsevol cas, d'una llista que especifica genèricament els preceptes de la segona taula de la Llei i, en el cas de Mc, inclou un seguit de vicis, d'acord amb els catàlegs prou coneguts del judaisme hel·lenista.⁶

El resultat migrat d'indrets en els quals apareix directament el tema del no robar i el caràcter genèric del seu tractament —així com el freqüent origen tradicional de les dades— semblen indicar una manca d'interès per part de Jesús en relació al setè manament del decàleg: la prohibició d'apropiar-se d'allò que no et pertany.

2. Un possible contrapunt: la posició de Jesús davant les riqueses

2.1. Les riqueses com a dificultat

En contrast amb el que acabem d'afirmar, Jesús manifesta, en la seva predicació, un interès sostingut pel tema de les riqueses com un perill de cara a l'entrada al Regne.⁷ Per aquesta raó la primera de les malaurances constitueix un avís sever als qui ara es beneficien de béns i en frueixen: «ai de vosaltres, els rics, perquè ja heu rebut el vostre consol!» (Lc 6,24). Jesús es lamenta, tot compadint-se'n, dels qui ja no esperen cap benedicció futura, ja que se senten prou satisfets amb la riquesa present que acompanya la seva vida. La malaurança no condemna els rics com a tals, sinó que se'n plany davant les dificultats que els provocarà la seva abundància de diners. En efecte, aquesta abundància funciona sovint com un escut de la pròpia satis-

5. En la versió de Mt, després dels robatoris s'esmenten els «falsos testimonis» (vuitè manament) i les «injúries» o agressions verbals o físiques contra algú (pròximes, segons Mt, al cinquè manament; vegeu 5,22).

6. Vegeu GNILKA, *Marcos*, I, 332.

7. Vegeu John P. MEIER, «Jesus and the Essenes on Wealth and Property. Comparaisons and Contrasts», en E. FRANCO (ed.), *Mysterium Regni, ministerium Verbi. Scritti in onore di mons. Vittorio Fusco* (Suppl. RBI 38), Bologna: Dehoniane 2000, 201-214. Meier especifica les raons d'aquest perill: la manca d'un compromís total envers Déu i la dificultat d'acceptar la predicació del Regne (p. 205).

facció i, eventualment, com un obstacle a l'hora de compartir els béns amb els pobres.⁸ Jesús no diu directament res d'allò que, en el futur, Déu reserva als rics, però sí que subratlla allò que ara els hauria de preocupar: la pròpia riquesa, la possessió de molts béns. A l'altra cara de la moneda, la benaurança dels pobres (la primera!) és una declaració d'allò que fa realment feliç: la possessió de Déu. Per tant, de cara al Regne, no serveix de gaire cosa insistir en els límits i els drets precisos que hom té com a propietari d'un patrimoni, d'unes riqueses, d'uns béns. Ara bé, si la riquesa és un impediment, de què serveix recordar que la Llei empara la possessió de béns i de riqueses? Les benaurances estan lluny d'un univers mental que volgués subratllar el dret a no ser agredit en les riqueses que, gelosament, es posseeixen.

D'altra banda, més que insistir en què no s'ha de robar, Jesús recorda, no sense una punta d'ironia, allò que passa sovint amb els tresors amuntegats aquí a la terra. Ho explicita la imatge del tresor, que ja es trobava en la font Q (Mt 6,20 par. Lc 12,33) i que Jesús emprà per a qualificar la seguretat absoluta dels tresors celestials. És sabut que, a més del corc i l'arna, el perill a què estan sotmesos els béns terrenals és l'acció depredatòria dels lladres. Jesús ho constata a l'estil proverbial, com a cosa sabuda i, per tant, evident: el tresor celestial és el més segur, l'única riquesa que no està en perill —cap lladre no se'n pot apoderar!— ni és en si mateixa perillosa —ja que no porta a la perdició, ans al contrari! Per tant, la preocupació, en el Regne, no passa pels béns terrenals, que resulten temporals i caducs, sinó que s'orienta als béns eterns —que, ja en el present, poden fructificar. Els béns d'aquest món i la seva possessió són relatius. D'altra banda, aquests béns es defensen sols, ja que, d'entrada, ningú no té ganes de perdre'ls.⁹ Per què caldria insistir en el manament de no robar-los, un manament que encara excitaria la cobdícia dels qui els posseeixen i l'afany dels qui, sense tenir-los, voldrien posseir-los, eventualment mitjançant el robatori? La indicació bona és, si de cas, la contrària: «No amuntegeu tresors aquí a la terra... reuniu tresors al cel» (Mt 6,19-20 par. Lc 12,33).¹⁰

8. Vegeu I. H. MARSHALL, *The Gospel of Luke* (NIGTC), Exeter: Paternoster 1978, 256. Sobre les benaurances, resta fonamental l'obra en tres volums de l'insigne biblista P. Jacques Dupont.

9. Queda clar en la paràbola del lladre nocturn (Mt 24,43-44 par. Lc 12,39-40; vegeu també 1Te 5,2.4), en la qual un home que dorm és atracat mitjançant un forat obert a la paret exterior de la casa. Com és obvi, Jesús es limita a constatar que, de saber-ho, l'amo «hauria veïllat i mai no hauria permès que li entressin a casa».

10. No és, doncs, pensable una antítesi referida al setè manament. Posseir diners i riqueses no forma part del tresor del cor; més aviat, és un obstacle perquè els deixebles posin el cor en el tresor veritable, el tresor del Regne, el tresor del cel, segons aquella lúcida sentència del mateix Jesús: «Perquè on tens/teniu el tresor, hi tindràs/tindreu el cor» (Mt 6,21 par. Lc 12,34).

La possessió del diner esdevé, doncs, una clara dificultat en el context del missatge de Jesús. Així es desprèn d'aquest aforisme: «No podeu servir alhora Déu i el diner» (*mamônas*) (Mt 6,24 par. Lc 16,13). L'accent recau en la incompatibilitat de l'un i de l'altre, i aquesta incompatibilitat recolza en el caràcter idolàtric del diner.¹¹ El diner no és innocu ni neutre; cal anar-hi en compte, perquè si algú li atorgava una devoció absoluta, si algú el considerava senyor de la seva vida, ràpidament donaria al diner i a les riqueses el lloc que pertoca tan sols a Déu. Per això l'aforisme ha estat transmès per la col·lecció de sentències Q dins una petita unitat que comença així: «Ningú no pot servir dos senyors». És a dir, el diner pot erigir-se en «senyor» i reclamar l'adhesió total que expressa el verb «servir»; per a Jesús, el diner és susceptible d'esdevenir un déu fals, un ídol que suplanti el Déu veritable, l'autèntic «senyor». Naturalment, si allò que ha de tenir la primacia és Déu i el seu regnat, el diner es converteix en l'alternativa real a Déu. Si algú es compromet amb el diner, si li dóna el cor, opta per adorar-lo i li atribueix un rang diví. Jesús subratlla la impossibilitat de fer compatible la adoració a dos déus fent servir la imatge del servent que pretén ser criat de dos amos, aquella que C. Goldoni traduï admirablement en teatre: és impossible fer cas de dos amos al mateix temps. Cal triar a qui estimes i a qui avorreixes. Igualment, l'amor a Déu no admet rivals: el diner és, per tant, el gran rival del Regne. Posades les coses amb aquesta radicalitat, és evident que el problema no consisteix en el manament de no robar els béns d'un altre, sinó en la idolatria dels béns —siguin els d'un altre, siguin els propis.¹²

L'aforisme sobre Déu i Mamon és comentat per Jesús en un text que especifica l'actitud dels deixebles davant les necessitats bàsiques de la vida. Una vegada més, es tracta d'un text Q, que ha estat transmès, com els anteriors, amb una més que notable similitud entre Mt i Lc (Mt 6,25-33 par. Lc 12,22-31). El tema del fragment és la providència divina que té cura dels éssers creats, per insignificants que siguin, i la conseqüència que això comporta per als qui volen entrar al Regne. Els ocells del cel i els liris del camp es converteixen en paradigma, respectivament, d'éssers vius que mengen i es vesteixen sense quedar absorbits per cap neguit. El neguit

11. Vegeu MEIER, «Wealth», 209. Meier fa notar que la Mixnà explica el manament de l'amor exclusiu a Déu «amb totes les teves forces» en termes de «amb tota la teva riquesa» (*mamônekâ*) (Ber 9,5).

12. Jesús no és, per tant, un extremista social que condemni la propietat privada i consideri que robar és una acció sense rellevància (encara que hom robi als qui són rics!). El seu discurs és religiós (Déu com a únic), si bé les conseqüències morals són evidents (el diner mereix una atenció molt relativa, ja que pot convertir-se en la cosa més important de la vida i, aleshores, allunyar del Regne).

és, en efecte, allò que pot apartar de l'adhesió incondicional al Regne. Jesús proposa substituir el neguit per la confiança en el Pare que alimenta i vesteix. Aquesta és la seva feina, afirma no sense una punta d'ironia; en canvi, la feina dels qui l'escolten ha de ser la preocupació pel Regne de Déu i per allò que és realment just als seus ulls. Així, doncs, Jesús proposa deixar en mans del Pare el neguit derivat de la possessió dels béns, fins i tot d'aquells que són necessaris —dels superflus, no cal ni parlar-ne! Ara bé, si el discurs sobre els béns queda descentrat i posat en mans de Déu, llavors el discurs sobre Déu queda recentrat i esdevé efectivament el centre de la vida. En aquest context, insistir en el manament de no robar, no té massa sentit, ni que fos per plantejar-se quina qualificació moral mereixeria aquell que roba per satisfer les necessitats més vitals com menjar o vestir-se. Jesús evita entrar en el terreny del tenir i del posseir. I si hi entra ho fa amb tons del tot irònics: quina qualificació moral mereix un ocell que menja els grans d'un munt de blat o picoteja una cirera madura en ple juny?¹³

2.2. Dos episodis sobre la donació dels propis béns

L'episodi sobre les riqueses més emblemàtic és el de l'home ric (jove ric, segons Mt), transmès de manera unànime i força semblant pels tres sinòptics (Mt 19,16-26 par. Mc 10,17-27 par. Lc 18,18-27). El relat té dos moments: l'entrada en escena i la sortida de l'home ric i el diàleg ulterior entre Jesús i els deixebles (vv. 17-22 i 23-27, en la versió de Mc).¹⁴ El lligam entre tots dos moments es fa amb la paraula «Déu», l'únic «bo» (v. 18) i l'únic per a qui «tot és possible» (v. 27).¹⁵ D'altra banda, el tema continua essent el mateix: la possessió de riqueses en relació amb l'entrada al Regne de Déu. La història té un caràcter més aviat dramàtic, ja que la relació entre les riqueses i el Regne es presenta com a quelcom extremament difícil; en efecte, el relat s'inicia amb l'entusiasme d'«algú» que corre delerós vers Jesús i que acabarà retirant-se de manera quasi vergonyant, trist i aba-

13. El discurs de Jesús sobre l'abundància i suficiència de la natura per a proveir d'aliment els animals i les flors dels camps constitueix un repte per a una humanitat que legítima i àdhuc legalitza les terribles desigualtats entre les persones i els pobles.

14. Seguim Mc en l'anàlisi de l'episodi perquè la seva precedència en relació a Mt i Lc sembla, aquí, innegable.

15. Aquesta inclusió (v. 18 i 27) és una raó de pes per a considerar que el diàleg de Jesús amb els deixebles forma part de l'escena de l'home ric. Un cas divers són els versets que segueixen (28-30), amb la pregunta de Pere sobre la recompensa oferta als qui ho han deixat tot. Un altre element integrat aquí és el lòguion sobre els primers i els darrers (v. 31).

tut. La raó d'aquest canvi bruscat és donada en la frase que assenyalava la retirada d'aquell home: «tenia molts béns» (v. 22).

Notem que, en el decurs del relat, Jesús manté una actitud positiva en relació a l'home ric. És veritat que al començament corregeix l'apel·latiu de «Mestre bo» que aquest li adreça, subratllant que la bondat és prerrogativa absoluta de Déu; però, després que l'home li ha manifestat com ha complert des de jove els manaments de la Llei, Jesús experimenta per aquella persona una gran simpatia: «se'l va mirar i el va estimar» (v. 21). Llavors, de manera no exempta d'ironia, li diu —a ell, que posseeix tants béns!— que encara li falta «una cosa». El bé que li manca és precisament el bé que consisteix en l'abandó de la riquesa; dit en negatiu, la riquesa no és el bé desitjable, sinó allò que impedeix d'aconseguir aquest bé. El qui es desfà de les riqueses repartint-les entre els pobres obtindrà el bé més gran, el tresor que hi ha al cel i que no és cap altre que «la vida eterna», per la qual aquell home havia vingut a preguntar a Jesús (v. 17). Si aquell home accepta de vendre els béns i donar als pobres l'import de la venda, estarà en condicions de fer el pas decisiu: seguir Jesús. Una pregunta pel futur (la «vida eterna») es converteix així en una crida que afecta de ple el present de la vida d'aquell home ric: desprendre's dels béns a favor dels pobres i seguir el Mestre, aquell que no té caus ni nius (Mt 8,20 par. Lc 9,58).¹⁶

El fracàs de la crida de Jesús en relació a aquell ric, que se'n va confús i derrotat, incapaç de fer el que ell li proposa, dóna peu a una afirmació sorprenent del Mestre, que provoca el desconcert dels qui l'han seguit i el segueixen: «Que n'és, de difícil, que els qui posseeixen béns entrin al Regne de Déu» (v. 23). La frase és el colofó del que ha passat. En darrer terme, la riquesa allunya de Déu, ja que esdevé un obstacle per a donar-se totalment a ell. La riquesa constitueix un perill, ja que posa una barrera entre la crida que es rep i la resposta que es dóna. La riquesa —la qual, segons els estoics, no és dolenta en si mateixa— funciona com un impediment, sovint invencible, de cara a una eventual crida. En efecte, la riquesa és tan poderosa que l'home no la pot dominar amb les seves pròpies forces. Per això, Jesús descriu la força de la riquesa amb el cèlebre aforisme del camell i l'agulla, una hipèrbole de color típicament semític, que contraposa l'animal més gros i el forat més minúscul: els béns atrauen tant, que voler ser deixeble de Jesús sense renunciar als propis béns és impossible, com impossible és

16. Meier («Wealth», 208) interpreta que l'home ric afalaga Jesús i que aquest reacciona amb severitat «to unmask the insincerity and lack of commitment of this affluent flatterer». Al meu entendre, la proposta de Jesús al ric que vengui tots els seus béns no és un *tour de force* destinat a posar-lo en evidència sinó que expressa la concreció de la crida que Jesús li adreça amb gran llibertat: en el Regne no es demana el mateix a tothom.

voler fer passar un camell pel forat d'una agulla. D'altra banda, Jesús afirma que les coses més impossibles (per als homes) són possibles per a Déu. La pregunta és: què pot fer possible, Déu? ¿Que el ric, tot i mantenir les seves riqueses, entri al seu Regne —cosa tan difícil com difícil és que un camell passi pel forat de l'agulla?¹⁷ ¿Que Déu faci possible que un ric renunciï a les seves riqueses, tot i l'atracció que aquestes li representen, i que, per tant, li doni la força de renunciar-hi, aquella força que un ric, per ell sol, mai no tindria? És molt més probable aquesta segona interpretació. La frase dels deixebles («qui pot salvar-se?», v. 26) no es refereix a un pur temps futur sinó a l'entrada al Regne que comença ara i aquí. Per això, allò que Déu fa possible no és tan sols la salvació eterna sinó les opcions presents que hi condueixen. La frase sobre la gràcia omnipotent de Déu (v. 27) s'orienta, doncs, en el context del relat, a allò que l'home ric ha estat incapaç de fer: deixar de ser ric per tal d'esdevenir deixeble.¹⁸

És evident que la possessió de riqueses es converteix en una dificultat objectiva de cara a l'entrada en el Regne de Déu, no solament des del punt de vista de l'ensenyament de Jesús (el lòguion del camell i l'agulla, que explicita la força de la riquesa) sinó també des de la lliçó que es deriva de l'episodi de l'home ric (la voluntat de conservar els propis béns fa fracassar la crida de Jesús a un seguiment generós). El pes, doncs, del missatge de Jesús no descansa en la defensa dels béns mitjançant el reforçament del setè manament («no robis»), sinó, ben al contrari, en el toc d'alerta davant una possessió aferrissada de la pròpia riquesa que es converteixi en un obstacle de cara al Regne. El deseiximent i el despreniment, fins i tot l'eventual venda i distribució entre els pobres d'allò que es posseeix, fan que el

17. Aquesta seria una interpretació que justificaria la possessió de riqueses en nom de l'omnipotència divina que pot actuar com i quan vol. Tanmateix, aquesta lectura xoca contra la crida que Jesús adreça al ric a ser deixeble itinerant amb ell. És evident que un home que posseeixi una fortuna no pot vincular el seu cor ni les seves energies ni el seu temps a un seguiment incondicional del Mestre: els seus molts béns el reclamaran, ni que sigui temporalment. Per tant, un seguiment radical només és factible si no s'ha de «passar factura» amb les pròpies riqueses. Un cas divers sembla ser el dels Dotze, que també segueixen Jesús però a qui no es demana, quan són cridats, que vinguin els béns. Se'ls demana, però, que no mirin enrere (Lc 9,62) i que els béns —com ara les barques— siguin deixats en mans d'altres (Mc 1,20). En canvi, en el cas de l'home ric Jesús demana més que això: cal que vengui els seus béns i repar-teixi els diners als pobres. Notem que aquesta actitud radical no és un caprici sinó una proposta realista basada en la pròpia opció —que els Dotze comparteixen: davant els «molts béns» d'aquell home ric Jesús només hi fa entrar la via de la seva venda a favor dels pobres.

18. Ara bé, les formes de la renúncia a les riqueses són diverses, tal com mostra el lòguion de Lc 14,33, on es parla en termes de despreniment i no de venda dels propis béns —a diferència de l'episodi de l'home ric que comentem. El camí de la renúncia, però, és un de sol: el camí d'aquell que, com Jesús, no considera la riquesa un tresor ni, per tant, hi posa el cor.

setè manament esdevingui, en el marc del missatge de Jesús, quelcom innocu: és obvi que, com diu la Llei, ningú no pot apropiari-se dels béns d'un altre, però encara és més obvi que la riquesa és una amenaça més que potencial de cara al Regne.

L'altra cara de la moneda és Zaqueu, el cap de publicans de Jericó (Lc 19,1-10). Mentre l'home ric i observant de la Llei es nega a acceptar la proposta de Jesús, Zaqueu, ric i pecador, recull amb escreix el suggeriment indirecte que li adreça el Mestre.¹⁹ De fet, la paraula de Jesús («Zaqueu, baixa de pressa, que avui m'haig d'hostatjar a casa teva», v. 5) no és cap crida directa ni a la conversió ni al discipulatge. Es tracta, però, d'una decisió que sotragueja la vida de Zaqueu i provoca l'escàndol dels qui en són testimonis. En efecte, Jesús ha volgut entrar a casa d'un home que viu apartat de la Llei en un punt que ell mateix reconeixerà en veu alta: el setè manament. Zaqueu és un home habituat al frau i, potser, a l'extorsió, un públicà habituat a enriquir-se a costa dels béns dels altres. La seva riquesa prové de la rampinya i de les comissions abusives, potser dels préstecs excessius i dels tripijocs financers. La multitud el defineix prou bé: «un pecador», en aquest cas, un lladre. Exactament el contrari de l'home ric, el qual, després que Jesús ha enunciat els principals manaments de la Llei referits al proïsme, afirma quasi triomfalment: «Tot això ho he complert des de jove» (Lc 18,21). L'home ric es pot vanagloriar que no és un lladre exactament com se'n gloria un altre observant de la Llei, el fariseu de la paràbola («no sóc com els altres homes, lladres...») (Lc 18,11). En relació al tema que ens ocupa, cal dir que allò que uneix els dos personatges —l'home ric i el fariseu— és que afirmen explícitament que no són lladres; en canvi, de Zaqueu se sap positivament que s'ha enriquit cometent abusos i que s'ha guanyat la fama d'home fraudulent i interessat. De manera paradoxal, Jesús mantindrà una relació reeixida amb Zaqueu, ric i públicà, el qual transgredeix habitualment el manament de no robar, mentre que es mantindrà allunyat del ric virtuós i del fariseu estricte, exemples clars de bons jueus, de persones que, com es diu col·loquialment, «no maten ni roben».

Així, doncs, Jesús adreça subtilment a Zaqueu una crida indirecta. Tanmateix, la proposta de Jesús d'hostatjar-se a casa del cap de publicans representarà per a aquell home un alliberament de les riqueses. El punt de

19. En el marc de l'Evangeli de Lluc l'episodi de Zaqueu és una resposta a la qüestió que quedava implícita en l'episodi de l'home ric: ¿poden salvar-se, els qui posseeixen molts béns? Luc vol que els seus lectors, de posició social diversa, en treguin una resposta afirmativa. La proposta de Jesús a l'home ric («ven tot el que tens i reparteix-ho entre els pobres», Lc 18,22) tan sols trobarà ressò en Zaqueu («Senyor, dono als pobres la meitat dels meus béns», Lc 19,8).

partença és l'afecte concret que Jesús disposa en Zaqueu, la confiança que li mostra, en virtut de la qual li mana (!) que baixi de l'arbre —descobrint així davant de tothom el seu interès per ell— i que li prepari allotjament (!) a casa seva. Jesús pren la iniciativa, com la pren en el cas de l'home ric, i la seva iniciativa està carregada, en tots dos casos, d'estimació i de confiança.²⁰ La decisió que prendrà Zaqueu és tan sorprenent com la que ha pres Jesús. El públic ric de Jericó portarà el manament de no robar a la seva arrel més pregona: la generositat sense mida, no estipulada per la Llei, fruit de la conversió de cor. Ens trobem en un terreny pròxim a les antítesis i, en general, al Sermó de la muntanya/plana, on la Llei queda superada per l'amor.

Zaqueu s'expressa de dues maneres: amb la donació no exigida dels propis béns i amb la restitució dels béns robats. En tots dos casos, el principi aplicat és la generositat, l'antítesi del no robar. La legislació jueva fixava la restitució dels béns robats en el retorn d'allò que havia estat sostret i el recàrrec d'una cinquena part del valor d'aquells béns (vegeu Lv 5,21-24; Nm 5,6-7). Zaqueu aplica una mesura que va molt més enllà de la prescripció estricta de la Torà referida als béns que poden ser restituïts, i agafa com a criteri els béns que no poden ser restituïts (p. ex., el bestiar robat que ha mort o que ha estat venut i que no pot ser retornat) (vegeu Ex 21,37; 2Sa 12,7). És a dir, es compromet a retornar la quantitat de diners que ha defraudat multiplicada per quatre («quatre ovelles per ovella», Ex 21,37). Per l'altre costat, a més de mostrar-se del tot generós amb els qui sap quants diners ha defraudat, porta la seva generositat al punt que Jesús havia proposat a l'home ric i que aquest havia refusat: distribuir els béns als pobres. Zaqueu afirma que està disposat a donar als pobres la meitat dels seus béns. És una decisió tampoc no exigida i major que implica la renúncia a una vida dominada per l'afany de riqueses, per l'avarícia de posseir. Zaqueu toca així el punt crucial i s'allibera de les riqueses que l'oprimien amb una generositat esplèndida que el situa al nivell dels deixebles de Jesús.²¹ El manament de no robar queda ara empal·lidit per la generositat desplegada per Zaqueu, la qual surt del seu cor com a resposta a la misericòrdia que Jesús ha tingut d'ell. D'ara endavant, Zaqueu canviarà el precepte del no robar per un manament molt més efectiu: «sigues generós», a imitació del Pare del cel, que és generós amb tots els seus fills

20. N'hi ha prou de comparar la mirada de Jesús a l'home ric («se'l mirà i el va estimar», Mc 10,21) i la que adreça a Zaqueu («Jesús... alçà els ulls i li digué», Lc 19,5).

21. Zaqueu dona la meitat dels béns i Jesús li ho accepta perquè, a diferència de l'home ric, no és convidat a ser deixeble itinerant sinó sedentari (vegeu PUIG I TÀRRECH, *Jesús*, 250-255).

(vegeu Lc 6,36). Jesús reacciona vinculant la generositat de Zaqueu amb la salvació divina que ha entrat a casa seva/dins el seu cor. La raó manifestada per Jesús i que porta Zaqueu a convertir-se és ben simple: «també ell és fill d'Abraham» (Lc 19,9). Per tant, Zaqueu canvia la seva vida perquè Jesús, malgrat que ell estava perdut i no se'n sortia del seu pecat, l'ha reconegut com a descendent d'Abraham i, en darrer terme, fill del Pare del cel. D'aquesta manera, el canvi radical de Zaqueu s'atribueix a l'entrada de la salvació divina, és a dir, a l'entrada de Jesús a casa d'aquell home ric, que des d'ara ja no viurà pendent de la seva riquesa.

2.3. Entre el deseiximent i la generositat

L'actitud de Jesús davant les riqueses explica la seva presa de posició més aviat distant en relació al manament de no robar. Per a Jesús, el problema no és conservar els propis béns sinó repartir-los i/o posar-los a l'abast de qui en té necessitat, no és retenir gelosament les pròpies riqueses sinó distribuir-les entre els pobres. Per això un manament com el de no robar que certifica la propietat i pretén salvaguardar-la de possibles apropiacions indegudes, queda curt en el context del seu missatge. Per això Jesús no exhorta els seus deixebles a guardar el manament de no robar; més aviat els exhorta a estar alerta davant la riquesa, allò que pot impedir *de facto* l'accés al Regne. Per l'altre costat, Jesús mostra les conseqüències del deseiximent dels propis béns amb una expressió hiperbòlica: deixar una casa implica rebre'n cent, i el mateix es pot dir de la família (germans, pares, fills) i dels camps que un deixa (Mt 19,27.29 par. Mc 10,28-30 par. Lc 18,28-30). És a dir, girant l'argumentació, es podria dir que, segons Jesús, surt més a compte deixar la casa o els camps que no pas retenir-los: en el Regne, la generositat és més avantatjosa que la gasiveria! Evidentment, si això és així, el que surt menys a compte és robar. Qui es mostra desinteressat amb els propis béns, els rebrà ja aquí multiplicats (per cent!) i, com a coronament, rebrà en el món futur la vida eterna. Així, doncs, qui vulgui tenir guanys, que comenci tenint pèrdues i renunciant a la pròpia hisenda.²²

Jesús porta el tema de la possessió de béns i del manament de no robar a un punt del tot paradoxal en alguns lòguions que tant Mt com Lc situen en el Sermó inicial (muntanya/plana) del ministeri de Jesús. Vist des del

22. La paradoxa de renunciar per tenir una cosa més gran apareix igualment en el lòguion sobre salvar la vida: «Qui vulgui salvar la seva vida, la perdrà, però el qui la perdi per mi, la salvarà» (vegeu Mt 16,25 par. Mc 8,35 par. Lc 9,24; Mt 10,39 par. Lc 17,33; Jn 12,25).

qui posseeix béns o riqueses, el manament de no robar és una defensa davant els possibles intents d'apropiació indeguda, però algunes sentències de Jesús van en una direcció diversa. Jesús situa el «pes» de la seva reflexió no tan sols en la persona que és objecte d'un robatori sinó en la persona que el comet. Es tracta, doncs, de fer que aquest deixi de robar i que aquell no s'agafi als propis béns, encara que sigui agredit en les seves riqueses. Per tant, la defensa dels propis béns no ha de ser vista com un absolut, ja que aquesta defensa inclou sovint respondre a l'agressió amb una altra agressió.

D'altra banda, Jesús afirma que quan el «lladre» és posat en evidència mitjançant el deseiximent manifestat pel qui és víctima del robatori, llavors la voluntat de possessió d'aquell es fon. Així, en la sentència transmesa en Q («si algú et pega en una galta, para-li també l'altra, i si et vol prendre el mantell no li neguis el vestit») (Lc 6,29 par. Mt 5,39-40) es troben en paral·lel l'agressió física i l'agressió als propis béns com a dues accions que no han de ser objecte de venjança per part de qui les rep. Ben al contrari, la resposta a l'afront contra l'honor que representa una bufetada ha de consistir a parar l'altra galta; igualment, la resposta al robatori del mantell passa per oferir al lladre fins i tot el vestit (la túnica). D'entrada, semblaria que Jesús proposa una resposta histriònica, quasi de ximples (com si fos igual quedar-se amb vestit que quedar-se sense!). Realment, però, el que Jesús proposa és deixar sense armes el violent, que veu com l'ofès encara para l'altra galta, i deixar confús el lladre, a qui l'afectat li ofereix més béns perquè aquest se n'apropriï, si així ho desitja. Amb això, Jesús pretén dir que quan el violent o el lladre s'adonin del que han fet, deixaran, respectivament, d'agredir i de robar. Contra l'acció d'apropiar-se dels béns d'altri, hi ha l'excés de deseiximent, un sobrepuig de «generositat», que deixen el lladre en evidència, enfrontat a la seva consciència, i, d'altra banda, alliberen la víctima del corc que és la venjança.²³ A això darrer correspon el lògion que comentem a continuació.

En efecte, la frase de Lc 6,29 par. Mt 5,40 («si et vol prendre el mantell, no li neguis el vestit [la túnica]») es complementa amb aquesta altra, que també pertany a la font Q: «no reclamis res al qui et pren allò que és teu» (Lc 6,30b). La paradoxa arriba aquí a un punt extrem, i per això Mt l'ha suavitzada referint-la al tema dels préstecs («no et desentenguis del qui et vol manllevar [del qui vol que li facis un préstec]») (Mt 5,42b). En qualse-

23. Es podria acusar Jesús d'ingenuïtat i de poc realisme. La seva ètica, però, és una ètica del cor i la confiança que té en les possibilitats de l'esperit humà és inexhaurible. Seria més just parlar en el seu cas de la saviesa dels nets de cor, que queda explicitada en el toc d'alerta davant la venjança.

vol cas, Mt ha mantingut quasi intacta la sentència anterior que dóna prou bé el sentit d'allò que Jesús afirma: «Dóna a (tothom) qui et demana» (Lc 6,30a par. Mt 5,42a).²⁴ És a dir, cal donar sense condicions, sense l'esperança de recuperar allò que és teu i que ara, lliurement, has decidit donar. I no tan sols això. Seguint Lc 6,30b, Jesús afirma que, si has estat víctima d'un robatori, no has de reclamar res a aquell que s'ha apropiat indegudament dels teus béns.

Per què cal cedir totalment davant aquell qui t'ha robat?²⁵ Perquè, com en el cas del robatori del mantell, hi ha en joc la pau del propi cor i el deseiximent davant les riqueses. De fet, a diferència del cas del mantell, on el lladre quedava posat immediatament en evidència mitjançant l'ofrena del vestit per part de la víctima, aquí el lladre ja ha actuat i el pes de l'argumentació descansa sobre el qui ha sofert el robatori. El perill que amenaça el qui ha estat víctima del robatori, és la venjança, el sentiment de rancor combinat amb una acció punitiva de satisfacció pel mal que s'ha rebut. Doncs bé, les riqueses no són tan importants per a merèixer una resposta proporcionada al mal causat. Jesús proposa l'extirpació del corc de la venjança de la manera més directa: actuar amb deseiximent davant allò que t'han pres. Els béns no han de posar en perill la possessió del tresor més important, el tresor del Regne. La venjança és la violència justificada per una agressió prèvia, però, segons Jesús, l'agressió no ha de comportar cap resposta. Així, doncs, si t'han robat, deixa-ho estar, i potser així evitaràs entrar en una espiral de venjança que malmetria la teva adhesió al Regne.

El deseiximent davant els béns robats —que molts considerarien una solució ingènua i estèril atès el mal objectiu rebut— mostra com n'és, d'insuficient, l'observança del setè manament: Jesús va més enllà. Aquest mateix deseiximent, que és l'actitud fonamental de cara als béns demanada per Jesús als seus deixebles i seguidors, es concreta en dos casos més, on hi ha en joc l'apropiació de béns. En Mt 5,41 es fa esment de la *angareia* o prestació forçosa exigida sota amenaça a tot tipus de persones. Soldats, funcionaris, persones poderoses la utilitzaven habitualment en el segle 1, valent-se de la seva prepotència militar o econòmica. Es tracta d'una violència quasi institucional que roba temps i energies i que, en darrer terme, convida a la rancúnia i a la venjança. Ara bé, la violència, arbitrària o justificada, només pot ser combatuda canviant de signe allò que, d'entrada, és

24. L'única diferència entre Mt i Lc és el terme «tothom» (present en Lc, absent en Mt), que tant podria ser considerat un afegitò lucà de caire intensificador com una supressió mateana. Segui el que sigui, el sentit de la frase és el mateix: cal donar sense esperar res a canvi.

25. Les dificultats dels comentadors són prou evidents. Vegeu, a tall d'exemple, MARSHALL, *Luke*, 261.

injust i revoltant. Si algú, doncs, et «roba» mitja hora de treball, ofereix-li una hora sencera. Així, quedarà desactivada qualsevol temptació d'odi i de revenja en el cor del qui vol viure segons el Regne. Sigues generós amb el qui s'apropia del teu temps i del teu treball, i la pèrdua d'aquests béns no et durà pel pendís de l'enuig i la venjança.

Un cas semblant és el préstec de diners (Lc 6,34.35). Malgrat les dificultats de comprensió del text grec en el v. 34,²⁶ sembla clar allò que Jesús proposa: renunciar al guany que pertoca en justícia al qui fa un préstec. Aquesta pràctica del préstec sense usura a un altre jueu ja era fixada en Ex 22,24; Lv 25,35-37. Es podria, doncs, pensar que Jesús reforça aquest precepte aplicant-lo eventualment als altres deixebles, a aquells que s'han adherit a l'Evangelí. Tanmateix, la referència als enemics (Lc 6,35) més aviat fa pensar que el cas contemplat aquí és el del préstec adreçat a tot tipus de persones. I la qüestió queda centrada en el guany que s'espera treure d'un préstec, sigui en forma d'interessos, sigui en forma d'una altra mena de reciprocitat. També aquí Jesús es pronuncia contra la recerca de cap guany i estableix una pràctica que més aviat perjudica econòmicament el qui fa el préstec. Jesús, doncs, reprèn el que és manat en la Torà però amb la diferència fonamental que ho eixampla a tothom, d'acord amb el seu propi concepte de «proïsmes». Queda, doncs, clar que la generositat envers tothom i no la retenció o augment dels propis béns és el punt de partença d'allò que Jesús demana.

De fet, fins i tot en el seu ministeri Jesús practica una actitud personal de deseiiximent en el tema dels béns, tal com es constata en el breu episodi del repartiment de l'herència entre dos germans (Lc 12,13-14), que Gluc ha integrat en un conjunt dedicat a les riqueses caduques i al tresor etern del cel (12,13-34). Davant un home que li demana que, amb la seva autoritat de rabí,²⁷ actuï d'àrbitre en el repartiment d'una herència, Jesús afirma secament: «Home, ¿qui m'ha manat que fos jutge o mediador entre vosaltres?» (v. 14). La negativa és tallant. No vol entrar en pugnes familiars ni se sent portador d'una missió com la que li és proposada.²⁸ El Regne i la seva urgència es troben lluny dels conflictes familiars relatius als béns. Per això,

26. Sobre les possibles traduccions del v. 34, vegeu F. BOVON, *L'Évangile selon Saint Luc 1,1-9,50* (CNT IIIa), Genève: Labor et Fides 1991, 311.

27. Els rabins eren demanats d'intervenir com a jutges en qüestions d'interessos com a experts en la halakà mosaica. Aquí es tracta probablement d'un germà petit que vol la seva part de l'herència per tal d'independitzar-se econòmicament del germà gran, l'hereu (vegeu Lc 15,12).

28. Vegeu F. BOVON, *L'Évangile selon Saint Luc 9,51-14,35* (CNT IIIb), Genève: Labor et Fides 1996, 248: «La question rhétorique [...] indique que Jésus ne s'estime pas investi par Dieu d'une telle mission».

sense ferir l'interlocutor, Jesús manifesta que dirimir sobre la possessió de béns o d'herències no és precisament allò que mou la seva vida. El manament de no robar se situa a una distància notable dels interessos vitals de Jesús. S'adverteix un contrast entre aquesta escena i l'episodi de la dona acusada de cometre adulteri i «condemnada» a mort, en el qual Jesús intervé activament perquè els acusadors guardin el manament de no matar i la dona no torni a violar el manament de la Llei referit a l'adulteri (vegeu Jn 8,1-11).

3. Conclusió

A diferència dels altres manaments que formen la segona taula del decàleg, el manament de no robar no mereix una atenció rellevant per part de Jesús. Tanmateix, l'anàlisi dels materials més primitius de la tradició jesuana —els que cal atribuir a Jesús mateix— palesa que el setè manament, igual que el cinquè («no matis»), queda radicalitzat: Jesús afirma que el Regne va més enllà del binomi «no mato ni robo» que caracteritza la persona observant de la Llei. Tot i això, el no matar ocupa el primer lloc en les sis antítesis de Mt, mentre que no hi ha cap antítesi dedicada al no robar. Tan sols en la cinquena antítesi, la referida a la venjança, hi ha alguns lòguions que suposen la radicalització d'aquest precepte. En aquests lòguions, que es troben igualment en el Sermó lucà de la plana, s'especifica que la violència implicada en un robatori, tant la violència soferta per la víctima com la violència activa de l'agressor, ha de ser capgirada en generositat. El lòguion més radical es troba en Lc 6,30: «no reclamis res al qui et pren allò que és teu». La guarició de l'hostilitat contra aquell que s'ha apropiat dels teus béns arriba per la via del deseiximent dels propis béns: qui és generós no caurà en el pendís de la revenja contra l'agressor d'allò que li pertany. Per tant, encara que Mt no hagi tipificat directament aquesta manera de comportar-se com a antítesi, es pot afirmar que la generositat constitueix la radicalització del manament de no robar. Si el cor és dominat per la generositat, ni desitja robar ni, si hom pateix un robatori, respon amb la revenja.

Aquesta posició coratjosa de Jesús davant el setè manament s'inscriu en un marc més ampli: la seva valoració de les riqueses i del diner com a barreres que dificulten l'accés al Regne. Aquí el text decisiu és el lòguion que reconeix la impossibilitat de tenir dos senyors: «No podeu servir alhora Déu i el diner» (Mt 6,24 par. Lc 16,13). Els episodis contrastats de l'home ric i virtuós, que no aconsegueix alliberar-se dels seus diners i donar-los als pobres, i de Zaqueu, el pecador ric que actua amb deseiximent dels pro-

pis béns, glossen el lòguion de Mamon. La generositat és possible perquè el cor, que s'absté d'adorar el diner i arriba a desprendre's de les riqueses d'aquest món, queda tan sols fixat en el tresor del Regne. Jesús desactiva l'atractiu i la força que hi ha en la possessió de riqueses mitjançant la referència a la riquesa més gran, la que permet ser generós i la que neutralitza per sempre la temptació de robar. En l'ètica de Jesús, doncs, el manament de no robar queda superat amb escreix. La qüestió no és repartir herències (Lc 12,13-14) sinó entendre la formulació amb què Lluç ha resumit la posició de Jesús: «La vida d'un home no prové pas dels seus béns» (Lc 12,15). Ni dels béns que té ni dels béns que aconseguiria il·lícitament mitjançant un robatori.

Armand PUIG I TÀRRECH
 Camí de l'Horta 7
 43470 LA SELVA DEL CAMP
 CATALONIA (Spain)

(acabat en data 7.05.2007)

Summary

Unlike the other commandments that form part of the second table of the Ten Commandments, the commandment not to steal is not paid special attention by Jesus. Nevertheless, analysis of the earliest materials from the Jesus tradition, those that have to be attributed to Jesus himself, show that the seventh commandment, as with the fifth («you shall not kill»), becomes radicalised: Jesus states that the Kingdom goes beyond the binominal “I do not steal, I do not kill” that characterises the law-abiding. Nonetheless, not killing is the first of the six antitheses in Matthew, while there is no antithesis dedicated to not stealing. Only in the fifth antithesis, that referring to revenge, are there some logia that radicalise this precept. These logia, which are also to be found in Luke’s Sermon on the Plain, specify that the violence implied in robbery, both that suffered by the victim and the active violence of the robber, has to be turned into generosity. The most radical logion is to be found in Luke 6:30: «of him who takes away your goods do not ask them again». The healing of hostility felt against those who have taken one’s possessions is possible thanks to one’s detachment from those possessions: those who are generous will not be tempted by revenge against the aggressor for that which belongs to them. Thus, despite the fact that Matthew does not directly typify this form of behaviour as an antithesis, we can see how generosity represents the radicalisation of the commandment not to steal. If

one's heart is full of generosity, then it does not want to steal nor, when robbed, want to respond with revenge.

Jesus' courageous position with regard to the seventh commandment has to be seen in the context of a wider framework: his assessment of riches and money as barriers to entry to the Kingdom. The decisive text is the logion which recognises the impossibility of having two masters: «You cannot serve God and mammon» (Matt 6:24 || Luke 16:13). The contrasting scenes of the rich and virtuous man, who is unable to free himself from his money and give it to the poor, and of Zacchaeus, the rich sinner who acts in a detached way with regard to his own possessions, are encapsulated in the Mammon logion. Generosity is possible because the heart, which does not love money and is able to give up the riches of this world, focuses on the treasure of the Kingdom alone. Jesus disables the attractiveness and strength that possessing riches has by referring to the greatest treasure, that which allows one to be generous and which neutralises the temptation to steal forever. In Jesus' ethics, then, the commandment not to steal is easily kept to. The question is not about sharing out inheritances (Luke 12:13-14) but about understanding Luke's abstract of Jesus' position: «a man's life does not consist in the abundance of his possessions» (Luke 12:15); not the possessions they might have nor those they may gain illicitly by stealing.